

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертаційну роботу Білоган Ольги Ігорівни «Оптимізація структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

I. Актуальність теми

В умовах посилення глобальної економічної конкуренції, якими визначається сучасний етап розвитку європейської інтеграції, дедалі більшої значимості набуває проблема удосконалення структури зовнішньої торгівлі окремих держав Європи, передусім країн-членів ЄС, що стали учасниками останніх двох хвиль розширення цього об'єднання. Цим обумовлюється актуальність теми дисертаційного дослідження, присвяченого дослідженню напрямів оптимізації структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи.

Враховуючи неоднорідність економічного розвитку, а також диверсифікацію цілей зовнішньоекономічної політики та значну диференціацію зовнішньоекономічного потенціалу країн Центральної та Східної Європи, включаючи можливості їх торговельно-економічного співробітництва з Україною, наукове дослідження, спрямоване на виявлення основних тенденцій оптимізації структури зовнішньої торгівлі вказаних країн, набуває вагомого теоретичного та прикладного значення.

В опонованій дисертаційній роботі розглядаються питання еволюції теоретичних досліджень і практичних аспектів оптимізації структури зовнішньої торгівлі європейських країн на різних етапах їх соціально-економічного розвитку, визначення тенденцій у застосуванні моделей міжнародної торгівлі у країнах Центральної та Східної Європи, впливу ринкових реформ на зміну структури їх експорту та імпорту, здійснення структурно-динамічного аналізу механізмів оптимізації зовнішньої торгівлі цих країн через дослідження трансформації факторомісткості торгівлі в умовах реструктуризації економіки, побудови теоретичної моделі для аналізу впливу механізму набуття знань і технологічного вдосконалення виробництва на реструктуризації зовнішньої торгівлі, а також визначення напрямів удосконалення структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи.

Все це засвідчує високий рівень актуальності дисертаційного дослідження О. Білоган та достатню значимість наукових результатів, отриманих у процесі його здійснення.

II. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані у дисертації, їх новизна, ступінь їх обґрунтованості та достовірності

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та авторефератом, а також з основними положеннями наукових праць здобувачки, є підставою для об'єктивного та різнобічного оцінювання теоретико-методологічних засад проведеного наукового дослідження, а також виявлення його основних прикладних здобутків, у тому числі представлених у висновках і рекомендаціях. Вони характеризуються достатньою науковою новизною, оригінальністю та самостійністю, відображаючи вагомий науковий внесок авторки в розв'язання актуальної наукової проблеми із застосуванням сучасних економічних методів та інструментів.

Найвагомішими науковими результатами опонованої дисертації слід визнати:

- виявлення двох основних теорій міжнародної торгівлі, на основі яких здійснюються експортно-імпорتنі операції у країнах Центральної та Східної Європи, а саме: теорії внутрішньогалузевої торгівлі та теорії торгівлі на основі ефекту масштабу виробництва;
- доведення позитивного впливу оптимізації структури зовнішньої торгівлі та нарощування капіталомісткості експорту на вартість одиниці експортної продукції шляхом здійснення моделювання динаміки питомої ваги машинобудування у загальному обсягу експорту в країнах Центральної та Східної Європи;
- розробка теоретичної моделі взаємодії між диверсифікацією та спеціалізацією торгівлі у країнах Центральної та Східної Європи, а також здійснення на її основі аналізу структури експортних операцій шляхом обчислення частки перших сто товарних груп в експорті цих країн та їх співвідношення із загальною кількістю експортних товарних груп;
- визначення головних чинників впливу на ефективність експортної діяльності країн Центральної та Східної Європи, включаючи індекс експортних цін, еластичність попиту на світовому та внутрішньому ринках, технологічні зміни, рівень монополізації окремих ринків, коливання обмінного курсу і тарифну політику;
- проведення наукового аналізу та виявлення характеру взаємозв'язків між механізмами оптимізації структури зовнішньої торгівлі та специфікою економічної реструктуризації в країнах Центральної та Східної Європи на основі визначення особливостей зміни технологічної структури експорту цих країн у процесі ринкових трансформацій і наближення до ЄС;
- поглиблення класифікації теоретичних досліджень щодо вибору пріоритетів зовнішньоекономічної політики держав, шляхом поділу сучасних теорій міжнародної торгівлі на ті, що розвивались за принципами класичних моделей торгівлі, а також на теорії, сфокусовані на першочерговому вивченні окремих аспектів міжнародної торгівлі, не описаних класичними теоріями.

III. Взаємозв'язок роботи з науковими темами і планами, повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри міжнародного економічного аналізу та фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка за 2013-2015 роки: «Дослідження проблеми вибору та формування траєкторії розвитку держав в умовах їх значної торговельної та фінансової відкритості» (номер державної реєстрації 0113U000869), у рамках якої авторкою проаналізовано та систематизовано теоретико-методологічні підходи до визначення головних чинників впливу на зростання ефективності зовнішньої торгівлі, розкрито механізми застосування теоретичних моделей у реформуванні зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи, досліджено ефективність структури зовнішньої торгівлі на основі факторомісткості виробництва та її забезпеченості у досліджуваних країнах Центральної та Східної Європи, здійснено економетричне тестування впливу зміни структури зовнішньої торгівлі на доходи від експорту, обґрунтовано вплив державної політики на можливості оптимізації цієї структури.

Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані в 11 наукових працях, з них – 6 у фахових спеціалізованих виданнях, включаючи публікацію у науковому періодичному фаховому виданні іноземної держави, включеному до наукометричних баз, 5 – у збірниках тез доповідей міжнародних науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій – 3,33 д.а.

Зміст автореферату відображає структуру і зміст дисертаційної роботи.

IV. Практична значимість отриманих результатів дослідження

Основні наукові положення, висновки й рекомендації дисертаційного дослідження О. Білоган доповідались та отримали схвалення на 7 міжнародних, всеукраїнських та університетських науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Світова економічна криза: причини, наслідки та перспективи подолання» (м. Львів, 2010 р.); Науковій конференції факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка «Міжнародні відносини: політичні, правові, економічні, лінгво-країнознавчі аспекти» (м. Львів, 2011 р.); Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми розвитку національної економіки України» (м. Львів, 2011 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародних відносин: політичні, правові та економічні аспекти» (м. Львів, 2011 р.); XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.); Звітній

науковій конференції факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 2012 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні відносини в умовах XXI ст.: сучасна теорія і практика» (м. Львів, 2013 р.).

Рекомендації та пропозиції, що містяться в дисертації, використано в практичній діяльності департаменту економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-30-2396 від 28 травня 2015 р.), а саме під час підготовки аналітичних і програмних документів щодо перспектив розвитку зовнішньої торгівлі Львівської області на 2016 рік.

Результати дослідження також використовуються у навчальному процесі Львівського національного університету імені Івана Франка при викладанні лекцій, семінарів і в науково-методичному забезпеченні таких дисциплін як «Міжнародний економічний аналіз» та «Економіка Європейського Союзу» (довідка № 2343-Н від 26 травня 2015 р.).

V. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертації

Слід зазначити, що робота містить окремі положення, які можуть слугувати підставою для дискусії.

1. У тексті дисертації не міститься чіткого визначення та обґрунтування кола тих країн, які досліджуються авторкою, розглядаючись нею як країни Центральної та Східної Європи. Це стосується я першого (теоретичного) розділу роботи, так і наступних її розділів, присвячених прикладним аспектам оптимізації структури зовнішньої торгівлі та авторським рекомендаціям, спрямованим на вирішення поставлених у дисертації завдань. Як наслідок, окремі емпіричні дані наводяться та аналізуються в розрізі різних груп країн, що ускладнює їх порівняння між собою та формулювання систематизованих авторських висновків і рекомендацій. Зокрема, у підрозділі 1.3 здобувачкою аналізується показник відкритості зовнішньої торгівлі для 10 країн Центральної та Східної Європи, включаючи Україну та прибалтійські держави (с. 56-75). А вже у наступному підрозділі (2.1) досліджується індекс спеціалізації зовнішньої торгівлі лише для чотирьох країн Центральної та Східної Європи: Чехії, Словаччини, Польщі та Угорщини, порівнюючи їх, за деякими аспектами, з Україною (с. 83-94). Це ж саме стосується і підрозділу 2.2 (с. 95-105), хоча в таблиці 2.5 (с. 105) наводяться дані щодо частки експорту у структурі світового експорту більшої кількості країн Центральної та Східної Європи, включаючи Румунію, Словенію та Австрію. Коливання кола досліджуваних країн Центральної та Східної Європи від 5 до 10 спостерігається і в підрозділах 2.3-3.4 дисертації (с. 110-117; 125-127; 138-139; 150-153).

2. Здійснюючи розрахунки, що стали підставою для побудови економетричних моделей, у роботі значною мірою упущено інституційний контекст досліджуваної проблеми. Особливо це стосується аналізу умов реформування зовнішньої торгівлі у різних країнах Центральної та Східної Європи (с. 56-75). Як наслідок, окремі авторські висновки та узагальнення потребують корекції з урахуванням таких аспектів, як поширеність різного роду неформальних інститутів, інституційних дисфункцій, інформаційних асиметрій, елементів опортуністичної поведінки тощо.

3. Науковий аналіз окремих аспектів досліджуваної проблематики, який здійснюється в контексті окреслення перспективних напрямів оптимізації структури зовнішньої торгівлі України (с. 67-75; 100-102; 115-118; 125-128; 134-141; 144-155 та ін.), більш аргументовано виглядав би у разі його проведення в руслі порівняльного аналізу різних аспектів зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи, включаючи характеристику впливу факторів її оптимізації, на тлі відповідних українських показників. У цьому разі авторські висновки та пропозиції отримали б чітку практичну спрямованість, орієнтуючись на вирішення ключових проблем зовнішньої торгівлі на сучасному етапі європейської інтеграції України.

Крім того, запропонована здобувачкою структура викладу матеріалу, значною мірою розосереджує доволі цікаві авторські пропозиції та рекомендації по всьому тексту роботи (с. 58-59; 71-75; 84-85; 106-108; 139-141; 154-157; 169), що ускладнює їх сприйняття та утруднює виокремлення основної наукової концепції опонованої дисертаційної роботи.

4. Проведений у дисертаційному дослідженні науковий аналіз основних проблем оптимізації структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи має дещо академічний характер. Зокрема, у ньому не розглядаються механізми подолання структурних диспропорцій у зовнішній торгівлі в умовах кризових ситуацій, включаючи військові та локальні міжнародні конфлікти, що було би особливо цінним з огляду на нинішній етап економічного розвитку та сучасні виклики для оптимізації структури зовнішньої торгівлі Україні. Наприклад, робота би суттєво виграла та набула значно більшої актуальності з погляду нинішніх українських реалій, у разі аналізу чинників та інструментів оптимізації структури зовнішньої торгівлі тих країн Центральної та Східної Європи, які проходили через етапи військових конфліктів, передусім – Хорватії, Молдови, Македонії тощо.

5. Більшість наведених у роботі авторських рекомендацій, попри свою достатню наукову обґрунтованість, не доведені до рівня чітких прикладних механізмів реалізації та інструментів втілення на державному і регіональному рівнях. Наприклад, це стосується регіональних аспектів оптимізації структури зовнішньої торгівлі, які в Україні, як і в деяких інших

країнах Центральної та Східної Європи, передусім у Польщі, Румунії, Угорщині, Болгарії та інших, набувають особливого значення.

Проте, зазначені недоліки не чинять суттєвого впливу на достатньо високий науковий рівень опонованої дисертаційної роботи.

VI. Відповідність дисертації вимогам Положення про порядок присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань України та інших нормативних актів ВАК України

Незважаючи на деякі дискусійні положення, які істотно не впливають на загальну позитиву оцінку дисертаційної роботи, доцільно відмітити, що дисертаційна робота Білоган Ольги Ігорівни «Оптимізація структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи» є самостійною завершеною науковою працею, а отримані нові науково-обґрунтовані результати в сукупності сприяють розв'язанню конкретного науково-практичного завдання: виявлення тенденцій розгортання ринкових реформ, спрямованих на оптимізацію структури зовнішньої торгівлі у країнах Центральної та Східної Європи з метою визначення основних напрямів та факторів спеціалізації виробництва та максимізації експортних доходів у контексті підвищення ефективності зовнішньої торгівлі.

Зміст дисертації відповідає обраній темі, забезпечує досягнення поставленої мети і задач дослідження.

Таким чином, за формальними та змістовними ознаками опонована дисертація та автореферат дисертаційної роботи Білоган Ольги Ігорівни відповідає вимогам чинного Положення про порядок присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань України.

VII. Загальний висновок

Дисертація Білоган Ольги Ігорівни «Оптимізація структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи», є завершеною самостійною науковою працею, в якій вирішується низка актуальних і важливих питань щодо міжнародної спеціалізації національної економіки, запропоновані нові напрями розв'язання важливого наукового завдання – оптимізації структури зовнішньої торгівлі товарами і послугами з метою підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави, що дало змогу запропонувати напрями удосконалення структури зовнішньої торгівлі України.

Дисертаційна робота «Оптимізація структури зовнішньої торгівлі країн Центральної та Східної Європи» відповідає вимогам п. 11, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор – Білоган Ольга Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

**Доктор економічних наук, доцент,
завідувач відділу розвитку територіальних
громад і транскордонного співробітництва
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України»**

В. Борщевський